

פרשת מטות תשע"ט

ראובן וגד

במדבר פרק לג

(א) אֵלֶּה מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצַבְאֲתָם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: (ב) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי יִקְזָק וְאֵלֶּה מִסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם: (ג) וַיִּסְעוּ מֵרַעְמָסֶס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמִּצְרַיִם: (ד) וּמִצְרַיִם מִקְבָּרִים אֶת אֲשֶׁר הָיָה יִקְזָק בָּהֶם כֹּל בְּכוֹר וּבְאֵלֵיהֶם עֲשֵׂה יִקְזָק שְׁפָטִים: (ה) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמָסֶס וַיִּחַנוּ בְּסֹכֶת: (ו) וַיִּסְעוּ מִסֹּכֶת וַיִּחַנוּ בְּאֵתֶם אֲשֶׁר בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר: (ז) וַיִּסְעוּ מֵאֵתֶם וַיָּשֻׁב עַל פִּי הַחִירָת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי בַעַל צְפוֹן וַיִּחַנוּ לְפָנַי מִגְדֹּל: (ח) וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירָת וַיַּעֲבְרוּ בְּתוֹךְ הַיָּם הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דָרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר אֶתֶם וַיִּחַנוּ בְּמֶרֶה: (ט) וַיִּסְעוּ מִמֶּרֶה וַיָּבֹאוּ אֵילֶמָה וּבְאֵילֶם שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֵינַת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיִּחַנוּ שָׁם: (י) וַיִּסְעוּ מֵאֵילֶם וַיִּחַנוּ עַל יַם סוּף: (יא) וַיִּסְעוּ מֵיַם סוּף וַיִּחַנוּ בְּמִדְבָּר סִין: (יב) וַיִּסְעוּ מִמִּדְבָּר סִין וַיִּחַנוּ בְּדַפְקָה: (יג) וַיִּסְעוּ מִדַּפְקָה וַיִּחַנוּ בְּאֵלוֹשׁ: (יד) וַיִּסְעוּ מֵאֵלוֹשׁ וַיִּחַנוּ בְּרַפְיָדִם וְלֹא הָיָה שָׁם מַיִם לָעַם לְשִׁתּוֹת: (טו) וַיִּסְעוּ מִרַפְיָדִם וַיִּחַנוּ בְּמִדְבָּר סִינִי: (טז) וַיִּסְעוּ מִמִּדְבָּר סִינִי וַיִּחַנוּ בְּקֶבֶרֶת הַתְּאֻוָּה: (יז) וַיִּסְעוּ מִקֶּבֶרֶת הַתְּאֻוָּה וַיִּחַנוּ בְּחֶצְרֹת: (יח) וַיִּסְעוּ מִחֶצְרֹת וַיִּחַנוּ בְּרִתְמָה: (יט) וַיִּסְעוּ מִרִתְמָה וַיִּחַנוּ בְּרַמֹּן פָּרָץ:

רש"י

(א) אלה מסעי - למה נכתבו המסעות הללו, להודיע חסדיו של מקום, שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה, שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות. צא מהם י"ד, שכולם היו בשנה ראשונה, קודם גזירה, משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה. שמשם נשתלחו המרגלים, שנאמר (במדבר יב, טז) ואחר נסעו העם מחצרות וגוי' (שם יג, ב) שלח לך אנשים וגוי'. וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה, למדת שהיא במדבר פארן. ועוד הוצא משם שמונה מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים, נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. זה מיסודו של רבי משה הדרשן. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו, כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות. אמר לו כאן ישננו, כאן הוקרנו, כאן חששת את ראשך וכו': (ד) ומצרים מקברים - טרודים באבלם: (יח) ויחנו ברתמה - על שם לשון הרע של מרגלים, שנאמר (תהלים קכ, ג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים:

במדבר פרק לב 1097

ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיון מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הפֶּשֶׁן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב:

רמב"ן

ולחצי שבט מנשה בן יוסף - מתחלה לא באו לפניו שבת מנשה, אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם ובקש מי שירצה להתנחל עמהם, והיו אנשים משבט מנשה שירצו בה, אולי אנשי מקנה היו, ונתן להם חלקם. וטעם "ולחצי", חלק אחד מהם, וכן אז יחלק העם ישראל לחצי חצי העם היה אחרי תבני בן גינת [להמליכו] והחצי אחרי עמרי (מ"א טז כא). והענין, כי בני מנשה היו שמונה בתי אבות ככתוב בפרשת הפקודים (לעיל כו כט - לב), ומשפחת המכירי ומשפחת הגלעדי ירשו בארץ הזאת כי היו אנשי חיל ולכדו אותה לעצמם ונתן להם חלק רב מהם, ושש המשפחות עברו את הירדן, דכתיב ביהושע (יז ב) ויהי לבני מנשה הנותרים למשפחותם לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע, וזהו מה שכתוב שם (פסוק ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן. והטעם, כי עשו מן הארץ תשעה חלקים שוים לתשעת המטות, ולא יכלו לתת למטה מנשה הנותרים חלק שלם, ולא חצי חלק כי רובם נשארו. והנה עשו מן השבט כולו חלקים, ומצאו כי עשירית השבט בלבד נחלו בארץ הבשן ועשר הידות נשארו, ונתנו לו מחלק שבט שלם עשרה חבלים והאחד נשאר. ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלה המכירי והגלעדי המועטות בשבט רצו להפרד משבטם כדי שתהיה להם נחלה רבה מהם כי ילכדוהו בחרבם, וכמו שנאמר (יהושע יז א) כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן. על כן הזכיר בשבט הזה חבלים, ולא הזכיר כן בשאר השבטים. כך נראה לי פירוש הכתוב הזה על דרך הפשט: והנה לא הזכיר משה בתורה שיחלק ביניהם הארץ הזאת ויתן לכל אחד משני השבטים האלה חלקו בפני עצמו, אבל אמר שנתן להם ולחצי שבט המנשי ממלכות שני המלכים האלה, ובמשנה תורה (דברים ג יג) פירש שנתן לחצי שבט מנשה חלק בפני עצמו כל חבל הארז וכל הבשן. והנה קצר בתורה, שלא רצה להזכיר בה חלוקת השנים באשר לא תזכר בה חלוקת שאר השבטים, אבל בספר יהושע אמר בביאור כי משה חלק להם דכתיב (יהושע יג טו) ויתן משה למטה בני ראובן למשפחותם ויהי להם הגבול וגוי', וכתוב (שם פסוק כד) ויתן משה למטה בני גד למשפחותם ויהי להם הגבול וגוי', וכתוב (שם פסוק כט) ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני מנשה למשפחותם ויהי גבולם וגוי':

דברים פרק ג

(יב) וְאֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת יְרִשְׁנוּ בְּעֵת הַהוּא מֵעֲרֵעַר אֲשֶׁר עַל נַחַל אֲרָנוֹ וְחֻצֵי הַר הַגִּלְעָד וְעָרָיו נְתַתִּי לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי : (יג) וְיִתֵּר הַגִּלְעָד וְכָל הַבָּשָׁן מִמְּלֶכֶת עוֹג נְתַתִּי לְחֻצֵי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה כָּל חֶבֶל הָאָרֶז לְכָל הַבָּשָׁן הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים : (יד) יְאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת כָּל חֶבֶל אֶרֶז עַד גְּבוּל הַגִּשְׁוּרִי וְהַמְעַכְתִּי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל שְׁמוֹ אֶת הַבָּשָׁן חוֹת יְאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה : (טו) וְלִמְכִיר נְתַתִּי אֶת הַגִּלְעָד : (טז) וְלְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נְתַתִּי מִן הַגִּלְעָד וְעַד נַחַל אֲרָנוֹ תוֹךְ הַנַּחַל וְגַבַל וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן : (יז) וְהָעֲרֶבָה וְהַיַּרְדֵּן וְגַבַל מִכְנֹזַת וְעַד יָם הָעֲרֶבָה יָם הַמֶּלַח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזְרָחָה :

העמק דבר

(יב) **וְאֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת יְרִשְׁנוּ**. יש לשום לב לכל הספור מן ונפן ונעל עד סוף הסדרה איזה דבר תוכחה יצוק בזה. אבל ראוי לדעת דאלו לא חלקו ב"ר וב"ג בעה"י לא גלו תחלה ב"ג וב"ר. דעה"י קדושתה קלה מא"י וגם כח התורה מעט בקרבה כדתניא באדר"י ס"פ כ"ו בראשונה היו אומרים דגן ביהודה ותבן בגליל ומוץ בעה"י. ולענין תורה מיירי שם. וכדאי במדרש פ' תולדות ורוב דגן זה תלמוד. וכבר רמז משה להם באמרו ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם כמש"כ בס' במדבר ל"ב כ"ג. ואחר שגלו ב"ר וב"ג הוקל גם קדושת א"י כדאי בערכין דל"ב ב' כשגלו שבט ב"ג וב"ר כו'. וכ"ז גרס חטא מרגלים דאלו עלו מקדש ברנע דרך אדום לא"י לא

היה אז מלך אדום מסרב מלהרשות את ישראל לעבוד בגבולו בעוד שהיה פחד קריעת י"ס על אלופי אדום והיו כובשים תחלה א"י ומחלקים בשוה ובאים אח"כ לעה"י ולא היה הגלות ושאר צרות. אבל עתה כשהעפילו לעלות והוכתו בשעיר עד חרמה הוקל כבוד ומורא ישראל בעיני אדום. וכן במואב עד שהגיעו עון מרגלים ומה שהעון סיבב. ואת אשר לפנייהם לעשות בשמירת התלמוד ופלפולה. וע"ע בסמוך : (טז) **וְלִרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וּגו'**. אין סדר הספור מכוון. במקרא י"ב הכחל בנחלת ראובני וגדי והפסיק הענין והחל בנחלת שבט מנשה ואח"כ סיים בנחלת ראובני וגדי ולא דבר ריק הוא. אלא נראה עפ"י שיש להתבונן עוד שהרבה משה רבינו חלקת חצי שבט מנשה הרבה לפי ערך שני שבטים אלו וגם לא התנה עמם מתנאי ב"ג וב"ר : הן אמת שהלכו בני מכיר מנשה גלעדה וילכדוה מכ"מ אין זה טעם ליתן להם משביל זה. כמו שלא נתן לשלוחי ישראל לרגל את יעזר ולכדו בנותיה ומכ"מ לא ניתן להם בנות שיעזר דבשליחות ישראל נעשה ואמאי ניתן הגלעד למכיר וחבל ארגוב ששים עיר ליאיר. וע"כ היה בזה כונה פנימית שנוגע לכלל ישראל שישבו בעה"י. ונראה דבשביל שראה משה רבינו דבעה"י כח התורה מעט כמש"כ לעיל בשם אדר"י. ע"כ השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ באור כח שלהם. וכתוב מני מכיר ירדו מחוקיים. היינו גדולי תורה ראשי ישיבות כמו שמפורש בסנהדרין ד"ה על הא דכתוב לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים. וכן היה בכל דור. וכבר פירשו ביבמות דס"ב ב' דמיני מכיר ג"כ היה משבט יהודה היינו זרע יאיר בן מנשה היו מבני יהודה כמבואר בדה"א ב' שהיה בן שגוב בן חצרון בן פרץ. וע"י להלן ל"ג כ"ג והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעה"י. ומשום זה הרבה להם נחלה עד שנתרצו. והכי אי' בירושלי ביורים פ"א שאין מביאין ביכורים מעה"י משום דכתיב ארץ זבת חו"ד ולא עה"י. תני אשר נתת לי ה' ולא שנטלתי לי לעצמי מאי ביניהון א' ר' אבין חצי שבט מנשה ביניהון מ"ד אשר נתת לי ולא שנטלתי לי מעצמי חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן כו'. פ"י שלא נטלו כ"א ע"י בקשת משה ומסתמא עשה ע"פ ה'. וזהו סדר הפ' שהוכיח שמה לישראל שהחל לחלוק נחלת ב"ג וב"ר ולא יכול לגמור עד שדבר עם חצי שבט מנשה וגמר עמם ונתרצו בחלקם. אז ידע משה לגמור חילוק נחלת ב"ג וב"ר. ודבר זה היה ידוע לכל ישראל באותה שעה. ואח"כ סיפר להם הענין כמה השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה. ומזה ילמדו לדורות להשתדל לדור במקום תורה דוקא כי בזה תלוי חיי ישראל וכדאי בכתובות דקי"א א' כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לתא מבבל לחו"ל ופרש"י לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד. ואפ"י לענין קבורה אמרו חז"ל שם שטוב להקבר במקום תורה כמו במעלת א"י. כ"ז הראה משה רבינו לדורות מה שעשה בזמנו : **תוֹךְ הַנַּחַל וְגַבּוּל**. פרש"י וגבול מעבר לשפתו כו' והנה בגיטין ד"ח א' פליגי ר"י ורבנן בהא דכתיב גבולי א"י וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול. דר"י ס"ל דכל שנגד הים הגדול ה"ה כא"י ורבנן סברי לרבות נסין שבים. וכאן פרש"י כמו פי ר"י. ואע"ג דבס' במדבר שם פ"י כדעת רבנן מכ"מ כאן א"א לפרש הכי שהרי בפירוש כתיב תוך הנחל. וא"כ ע"כ לכ"ע הפ"י וגבול כאן היינו מעבר לשפתו. זהו דעת רש"י. אבל נראה דוחק דאיזה גבול הוא מעבר לשפת הנחל ועד היכן הוא נמשך. וגם הרי מקרא מלא כתיב כי ארגון גבול מואב. ע"כ נראה דכאן משמעות וגבול. כאן הגבול ולא יותר. והא דפליגי בגיטין במקרא דשם. משום דשם כתיב פירוש וגבול ים והיה לכם הים הגדול. וע"כ וגבול לדרשה. אבל כאן מתפרש כמשמעו : (יז) **וְהָעֲרֶבָה וְהַיַּרְדֵּן וְגַבַל מִכְנֹזַת וְעַד יָם הָעֲרֶבָה** וְעַד יָם הַמֶּלַח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזְרָחָה. אלא ה"פ מכנרת ואילך לצד דרום היה גבול הירדן של ראובני וגדי משא"כ ממקור הירדן עד הכנרת לא היה הירדן גבול עה"י אלא רבלה. וכתף ים כנרת כמבואר בגבולות בפי מסעי וג"ז לא היה לראובני וגדי אלא לחצי שבט מנשה. אבל מכנרת ואילך שייך להם והירדן הוא הגבול :